

BELGISCHE SENAAAT**ZITTING 1976-1977**

9 FEBRUARI 1977

**Voorstel van resolutie tot intrekking van het
voorbehoud bij het Verdrag betreffende de
politieke rechten van de vrouw.**

VERSLAG

**NAMENS DE COMMISSIE VOOR DE
BUITENLANDSE ZAKEN UITGEBRACHT
DOOR DE HEER DE STEXHE.**

§ 1. Inleiding.

De wet van 19 maart 1964 verleent goedkeuring aan het Verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw, dat op 31 maart 1953 te New York is gesloten.

Artikel 3 van dit Verdrag bepaalt : « Vrouwen hebben, op gelijke voet met de mannen en zonder enige discriminatie, hetzelfde recht als de mannen om alle openbare betrekkingen te bekleden en om alle openbare ambten uit te oefenen die in de nationale wetgeving zijn voorzien. »

Gebruik makend van de mogelijkheid die artikel 7 van het Verdrag aan iedere Staat verleent, heeft de Belgische Regering bij haar toetreding verklaard dat zij met betrekking tot artikel 3 het volgende voorbehoud wenste te maken :

« a) De koninklijke macht kan krachtens de Grondwet alleen door mannen worden uitgeoefend.

Aan de werkzaamheden van de Commissie hebben deelgenomen :

Vaste leden : de heren Harmel, voorzitter; Aerts, Boey, Cerf, Cornet d'Elzjus, Daulne, de Bruyne, Deschamps, Dewulf, Herbage, Hulpiau, Lagasse, Leynen, Machtens, Risopoulos, Rombaut, Van Bogaert, Vandenhove, Van der Elst, Vandewiele, Verhaegen en de Stexhe, verslaggever.

Plaatsvervangers : de heer De Facq, Mevr. Godinache-Lambert, de heren Saint-Remy en Verleysen.

R. A 9837

Zie :

Gedr. St. van de Senaat :

312 (B.Z. 1974) : N° 1 : Voorstel van resolutie.

SENAT DE BELGIQUE**SESSION DE 1976-1977**

9 FEVRIER 1977

**Proposition de résolution sur le retrait des réserves
à la Convention sur les droits politiques de
la femme.**

RAPPORT

**FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DES AFFAIRES ETRANGERES
PAR M. DE STEXHE.**

§ 1er. Introduction.

La loi du 19 mars 1964 porte approbation de la Convention sur les droits politiques de la femme, conclue à New York, le 31 mars 1953.

En son article 3, ladite Convention précise que « les femmes auront, dans des conditions d'égalité, le même droit que les hommes d'occuper tous les postes publics et d'exercer toutes les fonctions publiques établis en vertu de la législation nationale, sans aucune discrimination. »

Se prévalant de la faculté accordée à chaque Etat par l'article 7 de la Convention, le Gouvernement belge, lors de son adhésion, a déclaré formuler les réserves suivantes, en ce qui concerne la disposition de l'article 3 :

« a) La Constitution réserve aux hommes l'exercice des pouvoirs royaux.

Ont participé aux travaux de la Commission :

Membres effectifs : MM. Harmel, président; Aerts, Boey, Cerf, Cornet d'Elzjus, Daulne, de Bruyne, Deschamps, Dewulf, Herbage, Hulpiau, Lagasse, Leynen, Machtens, Risopoulos, Rombaut, Van Bogaert, Vandenhove, Van der Elst, Vandewiele, Verhaegen et de Stexhe, rapporteur.

Membres suppléants : M. De Facq, Mme Godinache-Lambert, MM. Saint-Remy et Verleysen.

R. A 9837

Voir :

Document du Sénat :

312 (S.E. 1974) : N° 1 : Proposition de résolution.

» b) Het Verdrag kan noch voor het verleden noch voor de toekomst verhinderen dat de openbare overheid zich bij het bepalen van de voorwaarden voor toelating tot openbare bedieningen, buiten elke gedachte van discriminatie om, laat leiden hetzij door de zorg de vrouw tegen bepaalde lichamelijke of morele gevaren in bescherming te nemen, hetzij door objectieve overwegingen die verband houden met de speciale behoeften van een goede werking in sommige overheidsdiensten. »

**§ 2. Standpunt van de Staatssecretaris
voor het Openbaar Ambt, toegevoegd aan de Eerste Minister.**

Aangezien uw Commissie iedere niet objectief gerechtvaardigde discriminatie wenst te voorkomen, heeft uw verslaggever het raadzaam geacht te vragen naar het standpunt van de uitvoerende macht en naar de huidige situatie in de verschillende ministeriële departementen.

De Staatssecretaris voor het Openbaar Ambt heeft de volgende inlichtingen verschaft over de stand van zaken begin 1975 :

« Het standpunt van de Dienst Algemeen Bestuur in dezen is dat het weren van vrouwelijke gegadigden voor bepaalde betrekkingen niet uit een geest van discriminatie ten aanzien van de vrouwen geschiedt, maar dat de openbare besturen zich in dit geval uitsluitend laten leiden door het streven om de best geschikte personeelsleden voor de uit te oefenen ambten aan te werven.

» Dat, indien er van discriminatie moet worden gesproken, deze in bepaalde gevallen tegen de mannelijke gegadigden is gericht : een koninklijk besluit van 20 augustus 1969 bepaalt bijvoorbeeld dat in de buitendiensten van het Bestuur der Strafinrichtingen en de Dienst voor de Jeugdbescherming, de betrekkingen in het kader van het opvoedend of het toezichtspersoneel worden voorbehouden aan kandidaten van hetzelfde geslacht als de gedetineerden of de minderjarigen die door de betrokken personeelsleden moeten worden verzorgd.

» Zoals bekend kan de uitsluiting van gegadigden van een bepaald geslacht slechts geschieden krachtens een gemotiveerd koninklijk besluit. Hoeven wij te zeggen dat de Raad van State op die motivering bijzonder goed let, aangezien hij reeds heeft opgemerkt dat een algemene overweging, gesteld in dezelfde bewoordingen als het voorbehoud dat de Belgische Staat maakte toen hij tot het Verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw toetrad, ontoereikend is, omdat de wettelijke verantwoording van zulk een maatregel slechts kan berusten op nauwkeurig aangegeven objectieve elementen.

» De handelwijze van de Raad van State is dus een goede waarborg tegen misbruiken, die hierin zouden bestaan dat vrouwen uit openbare betrekkingen worden geweerd.

» Toch werd het dienstig geacht aan de leden van de Regering de vraag te stellen of de intrekking van het voornoemde voorbehoud niet nadelig zou zijn voor de goede werking van bepaalde diensten, of zelfs onverenigbaar met de normale uitoefening van bepaalde ambten.

» b) Tant pour le passé que pour l'avenir, la Convention ne peut faire obstacle à ce que l'autorité publique établisse des conditions d'accès aux fonctions en s'inspirant, en dehors de toute idée de discrimination, soit du souci d'assurer la protection de la femme contre certains risques physiques ou moraux, soit de considérations objectives tenant aux exigences inhérentes à la bonne marche de certains services publics. »

**§ 2. Position du Secrétaire d'Etat
à la Fonction publique, adjoint au Premier Ministre.**

Le souci de votre Commission étant d'éviter toute discrimination, non objectivement justifiée, votre Rapporteur a cru opportun de s'informer de l'opinion de l'exécutif, et de la situation actuelle dans les différents départements ministériels.

Le Secrétaire d'Etat à la Fonction publique a fourni les renseignements suivants sur la situation au début de 1975 :

« La position défendue à cet égard par le Service d'Administration générale est que le fait d'écarter des candidats de sexe féminin de certains emplois ne procède pas d'un esprit de discrimination à l'égard des femmes, mais qu'en l'occurrence, les pouvoirs publics sont uniquement guidés par la préoccupation d'une meilleure adaptation des agents aux fonctions à exercer.

» Que d'ailleurs, si discrimination il y avait, elle serait, dans certains cas, dirigée contre les candidats de sexe masculin : un arrêté royal du 20 août 1969, par exemple, prévoit que dans les services extérieurs de l'Administration pénitentiaire et de l'Office de la protection de la jeunesse, les emplois de membre du personnel de surveillance ou de membre du personnel éducatif sont réservés à des candidats du même sexe que les détenus ou les mineurs dont les titulaires de ces emplois ont la charge.

» On sait que l'exclusive à l'égard de candidats d'un sexe déterminé ne peut résulter que d'un arrêté royal motivé. Faut-il ajouter que le Conseil d'Etat est particulièrement attentif à cette motivation puisqu'il a déjà émis l'avis qu'une considération générale, énoncée en des termes qui ne font que reprendre ceux de la réserve faite par l'Etat belge lorsqu'il a adhéré à la Convention sur les droits politiques de la femme, était insuffisante, la justification légale de la mesure en question ne pouvant résulter que d'éléments objectifs de caractère précis.

» L'attitude adoptée par le Conseil d'Etat constitue, dès lors, une garantie non négligeable contre des abus visant à écarter les femmes des emplois publics.

» Il a néanmoins été jugé utile d'interroger les membres du Gouvernement sur le point de savoir si le retrait de ladite réserve ne serait pas préjudiciable au bon fonctionnement de certains services, ou même incompatible avec l'exercice normal de certaines fonctions.

» Uit hun antwoorden blijkt dat de twee meningen, namelijk voor of tegen opheffing, gelijk verdeeld zijn. Op te merken valt evenwel dat degenen die voor de opheffing van het voorbehoud zijn, al eens het argument aanvoeren dat de perken die aan de aanwerving van vrouwen zijn gesteld, in ieder geval zullen blijven bestaan omdat de wetgever de vrouwelijke werknemers wenst te beschermen tegen lichamelijke of morele gevaren. Maar als België het voorbehoud zou intrekken, zou de interne wetgeving geen gevolg meer kunnen hebben voor zover zij in strijd is met een rechtstreeks toepasselijke bepaling van het internationaal recht krachtens overeenkomst (Hof van Cassatie, 27 mei 1971, in zake de Belgische Staat tegen « S.A. Fromagerie franco-suisse Le Ski », Journal des Tribunaux, nr. 4750 van 3 juli 1971).

» Dit neemt evenwel niet weg dat de bescherming tegen de lichamelijke of morele gevaren zou blijven bestaan, wanneer zij voortvloeit uit de verdragen van de Internationale Arbeidsorganisatie, waartoe België is toegetreden.

» Hoe dan ook, sommige Ministers hebben gemeend dat het voorbehoud diende te worden gehandhaafd omdat de overheid, die verantwoordelijk is voor de goede werking van haar diensten, de toelatingsvoorwaarden tot de openbare ambten in laatste instantie zelf moet kunnen bepalen.

» Als bijlage wordt, in de vorm van een tabel, een gedetailleerd overzicht afgedrukt van de antwoorden die de ministeriële departementen hebben gegeven.

» Tot besluit diene dat het, met inachtneming van alle gegevens van het onderzoek, niet mogelijk lijkt de intrekking aan te bevelen van het tweede voorbehoud dat België heeft gemaakt bij de toetreding tot het Verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw.

» De intrekking van het voorbehoud zou het aan de openbare besturen niet meer mogelijk maken een vrouwelijke kandidaat, die na een examen voor een benoeming in aanmerking komt, te weren op grond van de aard zelf van de betrekking. En aangezien, aan de andere kant, de arbeidswetten het verrichten van bepaalde werkzaamheden door vrouwen verbieden, zou het zwaarste werk, evenals nachtarbeid — behalve in de door de Koning toegestane gevallen — uitsluitend moeten worden verricht door mannen, die aldus in een ongunstiger positie zouden komen te verkeren dan de vrouwen die aangeworven zijn om dezelfde functie te vervullen en bijgevolg dezelfde beloning genieten.

» Er wordt beweerd dat de vrouwen geen betrekkingen zouden willen uitoefenen waarvoor zij niet geschikt zijn : dit is niet zeker zolang zij zich precies kunnen beroepen op de wettelijke bescherming.

» Een minder negatieve oplossing zou hierin kunnen bestaan dat het voorbehoud in meer beperkte bewoordingen wordt gesteld.

» Maar wat dit betreft is het niet ondienstig in herinnering te brengen dat de Regering, toen zij voornemens was tot het Verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw toe te treden, het goedkeuringsontwerp aan de Raad van State heeft voorgelegd. Dit ontwerp voorzag, behalve in

» De l'examen des réponses il résulte que les deux tendances, pour la suppression et le maintien, sont représentées dans des proportions égales. Il y a cependant lieu d'observer que la thèse de la levée de la réserve est parfois étayée par l'argument qu'en tout état de cause, des limitations au recrutement féminin subsisteront de par la volonté du législateur de protéger la travailleuse contre des risques physiques ou moraux. Or, si la Belgique retirait la réserve en cause, les effets de la législation interne seraient « arrêtés » dans la mesure où elle est en conflit avec une disposition directement applicable du droit international conventionnel (Cour de Cassation — 27 mai 1971 — en cause Etat belge contre « S.A. Fromagerie franco-suisse Le Ski », Journal des Tribunaux, n° 4750 du 3 juillet 1971).

» Cela implique cependant que les protections contre les risques physiques ou moraux subsisteraient lorsqu'elles résultent de conventions de l'O.I.T. auxquelles la Belgique a souscrit.

» Quoi qu'il en soit, certains Ministres ont estimé le maintien de la réserve indispensable, le pouvoir public responsable du bon fonctionnement de ses services devant rester maître des conditions d'accès aux emplois.

» On trouvera en annexe, sous forme de tableau, le relevé détaillé des réponses communiquées par les départements ministériels.

» En conclusion, compte tenu des éléments qui se dégagent de l'enquête, il ne paraît pas possible de recommander la suppression de la seconde réserve formulée par la Belgique lors de son adhésion à la Convention sur les droits politiques de la femme.

» La levée de la réserve laisserait les administrations sans possibilité d'écarter, en raison de la nature de l'emploi, le candidat féminin classé en ordre utile lors d'un recrutement. Comme par ailleurs, la législation sur le travail interdit certains travaux aux femmes, de même que le travail de nuit — sauf exceptions autorisées par le Roi —, les travaux les plus pénibles seraient effectués par les agents masculins qui se trouveraient dans une situation défavorisée par rapport aux femmes recrutées pour exercer les mêmes fonctions et par voie de conséquence, bénéficiaires du même traitement.

» Il a été dit que les femmes ne poseraient pas leur candidature à des emplois qui ne conviendraient pas à leur nature : cela ne paraît pas certain aussi longtemps précisément qu'elles pourront se prévaloir des protections légales.

» Une solution moins négative pourrait consister en la recherche d'une formulation plus restrictive de la réserve.

» Mais, à cet égard, il n'est pas inutile de rappeler que lorsque le Gouvernement se proposait d'adhérer à la Convention sur les droits politiques de la femme, il a saisi le Conseil d'Etat du projet de loi tendant à l'approbation de cette convention. Outre la réserve ayant trait à l'exercice des pouvoirs

het voorbehoud ten aanzien van de uitoefening van de koninklijke macht, ook in een voorbehoud voor sommige met name genoemde ambten of betrekkingen en de Raad van State merkte toen op dat de voorgestelde bijzondere gevallen van voorbehoud niet volledig waren en dat de voorkomende leemten aanleiding zouden kunnen geven tot moeilijkheden. Het voorbehoud werd aangenomen in algemeen gestelde bewoordingen en sluit aan bij de uitlegging die traditioneel wordt gegeven aan het beginsel van de gelijke toegang van de Belgen tot de openbare ambten. Het lijkt bijgevolg niet mogelijk een wijziging van die bewoordingen in overweging te nemen. »

**

§ 3. Bespreking in Commissie

De Commissie heeft de toestand bestudeerd tijdens verscheidene vergaderingen, die met tussenpozen werden gehouden, hetgeen een gelukkige zaak bleek te zijn, omdat de Commissie inmiddels een beter inzicht kreeg dank zij nieuwe inlichtingen o.m. over de evolutie van de administratieve praktijk, de rechtspraak van de Raad van State en het omstandig advies dat op 31 mei 1976 werd uitgebracht door de Consultatieve Commissie voor de Status van de Vrouw, die bij koninklijk besluit van 10 april 1975 bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken was ingesteld.

Het eerste onderzoek had voornamelijk betrekking op de eerste inlichtingen verstrekt door de Staatssecretaris voor Openbaar Ambt nopens de toestand in de verschillende ministeriële departementen en parastatale instellingen, waarna de Commissie vrij algemeen van oordeel was dat de verschillende standpunten niet geheel duidelijk waren of op betwistbare overwegingen berustten.

Uit een later onderzoek is gebleken dat :

1. nooit naar het desbetreffende voorbehoud verwezen werd om een verschillende handeling naar het geslacht te verantwoorden;

2. de evolutie van de zeden, zowel als de rechtspraak van de Raad van State afwijzend staan tegenover een discriminatie bij de aanwerving in de openbare besturen, die uitsluitend berust op een onderscheid volgens het geslacht.

3. daarentegen wets- of reglementsbepalingen bestaan die strekken tot de bescherming van de vrouw tegen bepaalde lichamelijke of morele risico's.

Die bepalingen stemmen doorgaans overeen met de verordeningen aangenomen door de Internationale Arbeidsorganisatie. Ten einde zich daarnaar te voegen, hebben sommige commissieleden het onderstaande amendement ingediend :

De tekst van het voorstel van resolutie te vervangen als volgt :

« De Senaat verzoekt de Uitvoerende Macht het voorbehoud te wijzigen dat zij op 22 mei 1964 heeft gemaakt bij de

royaux, le projet prévoyait des réserves relatives à certains emplois ou fonctions déterminés, et le Conseil d'Etat avait fait observer que les réserves spéciales avancées n'étaient pas complètes et que les lacunes qu'elles présentaient risquaient de donner naissance à des difficultés. Telle qu'elle a été adoptée la réserve est formulée en termes généraux et s'inspire de l'interprétation qui est traditionnellement donnée au principe de l'égalité d'admissibilité des Belges aux emplois publics. Il ne paraît dès lors pas davantage possible d'envisager d'en modifier les termes. »

**

§ 3. Discussion en Commission

La Commission a procédé à l'examen de la situation, au cours de plusieurs séances, espacées dans le temps, ce qui s'avéra heureux, car, entretemps, elle se trouvait mieux éclairée par des informations nouvelles, portant notamment sur l'évolution de la pratique administrative, la jurisprudence du Conseil d'Etat, comme aussi sur l'avis circonstancié donné le 31 mai 1976, par la Commission consultative de la Condition de la femme, créée par arrêté royal du 10 avril 1975 auprès du Ministère des Affaires étrangères.

Lors de son premier examen portant essentiellement sur l'examen des premiers renseignements fournis par le secrétaire d'Etat à la Fonction publique, sur la situation dans les différents départements ministériels et les parastataux, la Commission a estimé, assez généralement, que les positions différentes étaient peu claires, ou faiblement justifiées.

De l'examen auquel il a été procédé ensuite, il est apparu que :

1. jamais, il n'a été fait référence à la réserve concernée, pour justifier une situation différenciée suivant le sexe;

2. l'évolution des mœurs, aussi bien que la jurisprudence du Conseil d'Etat rejettent l'idée d'établir une discrimination, quant aux conditions de recrutement dans les administrations publiques, fondée uniquement sur une distinction faite entre les sexes.

3. il existe, par contre, des dispositions légales ou réglementaires qui visent à la protection de la femme contre certains risques physiques ou moraux.

Ces dispositions correspondent généralement aux règlements pris par l'Organisation internationale du Travail. Dans le souci de s'y conformer, l'amendement suivant a été proposé par certains commissaires :

Remplacer le texte de la proposition de résolution par la disposition suivante :

« Le Sénat invite le pouvoir exécutif à modifier les réserves qu'il a formulées le 22 mai 1964, lors de l'adhésion de la

toetreding van België tot het Verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw, gesloten te New York op 31 maart 1953, door dat voorbehoud voortaan te beperken tot de uitoefening van de koninklijke macht en tot de bescherming van de vrouw tegen bepaalde lichamelijke of morele risico's, zoals die is geregeld in internationale overeenkomsten. »

**

Bij het onderzoek van dit amendement werden de volgende overwegingen gemaakt :

1. de uitsluitende verwijzing naar internationale verdragen zou beperkend zijn; zij sluit de nationale wetgeving uit, die ingegeven is door dezelfde fundamentele bezorgdheid om « de vrouw te beschermen tegen bepaalde lichamelijke of morele risico's » en in onze geschiedenis een zeer belangrijke sociale vooruitgang is geweest;

2. het verantwoord onderscheid naar het geslacht, geldt niet uitsluitend voor sociale aangelegenheden : b.v. het koninklijk besluit van 20 augustus 1969 betreffende de toelatingsvoorwaarden tot bepaalde ambten bij het Ministerie van Justitie, bepaalt dat het toezichtspersoneel in de gevangenissen van hetzelfde geslacht moet zijn als de gevangenen.

Dit geldt ook voor het opvoedend personeel bij de Dienst voor Jeugdbescherming;

3. de Raad van Ministers van de E.E.G. heeft op 9 februari 1976 een richtlijn uitgevaardigd betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen en ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden (nr. 39/40, *Publikatieblad* van 14 februari 1976 (76/207));

4. de rechtspraak van de Raad van State verwerpt kortdaat elke discriminatie van het rijkspersoneel die steunt op het geslacht.

Zij meent dat :

a) de gelijkheid de regel is,

b) afwijkingen slechts mogelijk zijn, indien zij worden verantwoord door objectieve en nauwkeurige overwegingen; zij moeten op zijn minst door een koninklijk besluit worden bepaald en in elk afzonderlijk geval nauwkeurig met redenen worden omkleed (arresten van 27 januari 1969 en 15 maart 1974).

5. deze gelijkheid heeft in onze wetgeving herhaaldelijk concrete en vaste vorm gekregen, bij voorbeeld in de wet van 30 april 1958 over de handelingsbekwaamheid van de gehuwde vrouw en de toepassing van dit beginsel in de wet van 24 juni 1976 betreffende de huwelijksvermogensstelsels; in de wet van 1 juli 1974 waarbij het vaderlijk gezag wordt vervangen door het ouderlijk gezag... of nog in de overheidsdienst, de vrouwelijke vrijwilligers bij Landsverdediging, de vrouwelijke postbodes, de vrouwelijke politie ...

**

Al die overwegingen hebben uw verslaggever ertoe gebracht een nieuw onderzoek te wijden aan de motieven die de Bel-

Belgique à la convention sur les droits politiques de la femme, conclue à New York le 31 mars 1953, en limitant désormais ces réserves à l'exercice des pouvoirs royaux, ainsi qu'à la protection de la femme contre certains risques physiques ou moraux telle qu'elle est organisée par des conventions internationales. »

**

L'examen de cet amendement a amené aux réflexions suivantes :

1. la référence exclusive à des conventions internationales serait limitative; elle exclut la législation nationale inspirée de la même préoccupation fondamentale de protéger « la femme contre certains risques physiques ou moraux », et qui a constitué dans notre histoire un progrès social très important;

2. la distinction justifiée, suivant le sexe, ne se situe pas exclusivement en matière sociale : par exemple : l'arrêté royal du 20 août 1969 relatif aux conditions d'accès à certains emplois au Ministère de la Justice prévoit que dans les prisons le personnel de surveillance doit être du même sexe que les détenus.

Il en est de même pour le personnel éducatif à l'Office de la protection de la jeunesse;

3. le Conseil des Ministres de la C.E.E. a donné le 9 février 1976 une directive relative à la mise en œuvre du principe de l'égalité de traitement entre hommes et femmes en ce qui concerne l'accès à l'emploi, à la formation et à la promotion professionnelle et les conditions du travail (n° 39/40, *Journal officiel* du 14 février 1976 (76/207));

4. la jurisprudence du Conseil d'Etat est très ferme, pour éviter toute discrimination basée sur le sexe des agents de l'Etat.

Elle considère que :

a) l'égalité est la règle;

b) des dérogations ne sont possibles que si elles sont justifiées par des considérations objectives et précises; elles doivent faire l'objet au moins d'un arrêté royal, et doivent être motivées avec précision en chaque cas (arrêts du 27 janvier 1969 et du 15 mars 1974).

5. cette égalité a été concrétisée et accentuée à de multiples reprises dans notre législation. Citons, notamment, la loi du 30 avril 1958 sur la capacité de la femme mariée, et l'adaptation de ce principe dans la loi du 24 juin 1976, sur les régimes matrimoniaux; la loi du 1er juillet 1974 remplaçant l'autorité paternelle par l'autorité parentale... ou encore dans la fonction publique, les volontaires féminines de la Défense nationale, les femmes facteurs, les femmes policiers ...

**

Ces diverses considérations ont amené votre rapporteur à réexaminer la motivation des réserves formées par le Gouver-

gische Regering heeft aangevoerd voor het voorbehoud dat zij heeft gemaakt bij de toetreding tot het Verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw opgemaakt op 31 maart 1953.

Dat voorbehoud sloot aan bij het advies van de Raad van State (Gedr. St. Kamer 644 (1962-1963) nr. 1, blz. 4 en 5).

Het lijkt duidelijk dat de Raad van State op internationaal vlak de nadruk heeft willen leggen op « de interpretatie die gewoonlijk aan het beginsel van de gelijkheid der Belgen inzake toelating tot de openbare bedieningen wordt gegeven ».

Na verschillende gevallen te hebben aangehaald waarin het onderscheid tussen mannen en vrouwen voor de toelating tot bepaalde betrekkingen gerechtvaardigd lijkt, schreef de Raad van State :

« Zulke uitsluitingen zijn geen eigenlijke discriminatie maar veeleer de bevestiging van een verschil in behandeling, dat steunt op een feitelijk verschil en op de objectieve gevolgen daarvan. »

Men kan het ook zo zien dat het formuleren van een voorbehoud beantwoordde aan de toenmalige manier van denken waarbij als algemene regel vrij gemakkelijk impliciet werd aangenomen dat er voor overheidsambten een verschil wordt gemaakt tussen mannen en vrouwen.

Het is evenwel duidelijk dat er de jongste twintig jaar een grondige mentaliteitsverandering heeft plaatsgehad. Dat is tot uiting gekomen in wetten en koninklijke besluiten waarbij de toelating tot overheidsambten wordt geregeld en in de zorg die de Raad van State heeft aan de dag gelegd om iedere « discriminatie » in de strikte zin van het woord af te wijzen.

Het begrip « discriminatie » is zeer nauwkeurig nader omschreven o.m. door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens : die omschrijving beantwoordt aan de Belgische rechtspraak en aan die van de andere landen.

Uw verslaggever heeft reeds gewezen op die rechtspraak in het verslag over het ontwerp van wet houdende goedkeuring van het internationaal verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie (Gedr. St. Senaat 492 (1974-1975), nr. 2, 21 mei 1975) waaruit het volgende uittreksel wordt overgenomen betreffende de strekking van de woorden « zonder discriminatie » :

« Uw verslaggever meent er goed aan te doen de inhoud van de woorden « zonder discriminatie », die voorkomen zowel in onze wetten (art. 6bis en 59bis, § 7, van de Grondwet) als in internationale verdragen, beknopt te ontleiden in het licht van de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens te Straatsburg (zie o.m. de zaak Belgische taalproblemen, uitspraak van 23 juli 1968) :

« Discriminatie, die verboden is, mag niet worden verward met verschil in behandeling, hetgeen wel wordt gedoogd.

» Op dit punt is het Hof, in navolging van de principes die uit de rechtspraak van een groot aantal democratische landen kunnen worden afgeleid, van oordeel dat de gelijkheid

nement belge, lors de son adhésion à la Convention sur les droits politiques de la femme conclue le 31 mars 1953.

Ces réserves faisaient suite à l'Avis du Conseil d'Etat (Doc. Chambre 644 (1962-1963), n° 1, pp. 4 et 5).

En fait, il apparaît bien que le Conseil d'Etat voulait souligner, au plan international, « l'interprétation qui est traditionnellement donnée au principe de l'égalité admissibilité des Belges aux emplois publics ».

Après avoir indiqué divers cas où il paraît justifié d'établir des distinctions dans les conditions d'accès à certains emplois il ajoutait :

« De telles exclusions ne constituent pas de véritables discriminations : elles consacrent une différence de traitement fondée sur une différence de fait et sur les conséquences objectives qui en résultent. »

On peut penser aussi que la proposition des « réserves » répondait à l'état d'esprit de l'époque, selon lequel il existait une règle générale implicite admettant, assez facilement, dans la fonction publique l'existence de distinctions discriminatoires.

Mais, il est évident que depuis vingt ans, les mentalités ont profondément évolué; elles se sont traduites dans les lois, dans les arrêtés royaux réglant l'accès aux fonctions publiques, et dans le soin mis par le Conseil d'Etat à rejeter toute « discrimination » au sens précis du terme.

Cette notion de « discrimination » a été précisée notamment par la Cour européenne des Droits de l'Homme avec une grande précision : elle correspond à la jurisprudence belge et à celle des autres pays.

Votre rapporteur avait déjà souligné cette jurisprudence dans un rapport sur le projet de loi portant approbation de la convention internationale sur l'élimination de toutes les formes de discrimination raciale (Doc. Sénat 492 (1974-1975), n° 2, du 21 mai 1975) dont est repris l'extrait suivant concernant la portée des termes « sans discrimination » :

« Concernant la portée des termes « sans discrimination », qui se retrouvent et dans nos lois (art. 6bis et 59bis, § 7, de la Constitution) et dans les conventions internationales, votre rapporteur croit opportun de l'analyser brièvement à la lumière de la jurisprudence de la Cour des Droits de l'Homme de Strasbourg (voir notamment affaires linguistiques belges, arrêt du 23 juillet 1968) :

« Il ne faut pas confondre la discrimination, qui est interdite, et la différenciation qui est tolérée.

» La Cour, suivant en cela les principes qui se dégagent de la pratique judiciaire d'un grand nombre d'Etats démocratiques, retient que l'égalité de traitement est violée si la

van behandeling pas geschonden wordt als er voor het gemaakte onderscheid geen objectieve en redelijke rechtvaardiging bestaat. Het bestaan van een dergelijke rechtvaardiging moet beoordeeld worden in verband met het doel en de gevolgen van de betreffende maatregel, en rekening houdend met de in een democratische samenleving algemeen heersende principes. Een onderscheid ... moet niet alleen een wettig doel nastreven ... de aangewende middelen moeten redelijkerwijs ... evenredig zijn aan het beoogde doel ...

» ... Bij het onderzoek of in een bepaald geval al dan niet een arbitrair onderscheid gemaakt wordt, kan het Hof de wettelijke en feitelijke gegevens die de samenleving kenmerken van de Staat, die als verdragsluitende partij van de betwiste maatregel rekenschap aflegt, niet voorbijgaan. Niettemin mag het zich daarbij niet in de plaats stellen van de bevoegde nationale autoriteiten, aangezien het anders het subsidiaire karakter van het internationale mechanisme voor de collectieve handhaving zoals door het Vredrag gevestigd, uit het oog zou verliezen ... »

Wij wijzen nog op de overeenstemming tussen onze analyse en het advies dat op 31 mei 1976 aan de Minister van Buitenlandse Zaken is uitgebracht door de Consultatieve Commissie voor de status van de vrouw, waaruit wij enkele uittreksels citeren :

« Herhaaldelijk werd in verschillende internationale instrumenten uitgaande zowel van de Verenigde Naties, als van de Internationale Arbeidsorganisatie, ... als van de Europese Gemeenschappen ... gepreciseerd dat de maatregelen getroffen ter bescherming van de werkende vrouw niet als discriminatoir dienen te worden aangezien ... » en dit advies citeert terecht als voorbeeld de bepalingen betreffende de bescherming van het moederschap.

Wat het tweede object van het voorbehoud betreft, namelijk de vereisten verbonden aan de goede werking van sommige openbare diensten, kan het volgende in herinnering gebracht worden. De Grondwet evenals het statuut van de Rijksambtenaren heeft aan de Koning de organisatie van de openbare diensten toevertrouwd. Het opheffen van de reserve doet op generlei wijze afbreuk aan deze prerogatieven van de Uitvoerende Macht, voor zover zij bij haar uitoefening niet discriminatoir optreedt.

Het spreekt toch vanzelf dat, met of zonder reserve, de administratie de fysische en intellectuele vereisten kan vaststellen waaraan de aan te werven kandidaten dienen te voldoen. De tekst van het Verdrag verzet zich niet tegen deze algemene interpretatie die trouwens aangenomen wordt door de landen die artikel 3 hebben geratificeerd. »

Bij wijze van voorbeeld diene dat er vanzelfsprekend geen discriminatie is als de wetten en verordeningen het moederschap van de vrouw beschermen.

Dit geldt eveneens voor de voorzieningen van het bestuur van de strafinrichtingen houdende dat de gevangenisbewaarders van hetzelfde geslacht moeten zijn als de gevangenen.

Er is gevraagd of, andersom, geen « ongerechtvaardigde discriminatie » schuilt in de huidige wettelijke regeling die een verschillende leeftijd voor mannen en vrouwen bepaalt

distinction manque de justification objective et raisonnable. L'existence d'une pareille justification doit s'apprécier par rapport au but et aux effets de la mesure considérée, eu égard aux principes qui prévalent généralement dans les sociétés démocratiques. Une distinction de traitement ... ne doit pas seulement poursuivre un but légitime ... il doit exister un rapport raisonnable de proportionnalité entre les moyens employés et le but visé ...

» ... Les discriminations sont des « distinctions non justifiées » ou arbitraires en tenant compte des données de fait et de droit ... la Cour ne saurait ignorer les données de droit et de fait caractérisant la vie de la société dans l'Etat qui, en qualité de partie contractante, répond de la mesure contestée ... elle ne saurait se substituer aux autorités nationales compétences faute de quoi elle perdrait de vue le caractère subsidiaire du mécanisme international de garantie collective instauré par la Convention ... »

Soulignons la concordance entre notre analyse et l'avis donné le 31 mai 1976 au Ministre des Affaires étrangères par la Commission consultative de la condition de la femme, dont nous citons quelques extraits :

« Il ressort de différents instruments internationaux qui émanent tant des Nations Unies ... que de l'Organisation internationale du Travail ... et des Communautés européennes ... que les dispositions prises pour assurer la protection du travail de la femme ne peuvent être considérées comme discriminatoires ... » et cet avis cite, à bon droit, l'exemple des dispositions sur la protection de la maternité.

Quant au deuxième objet de la réserve : « les exigences inhérentes à la bonne marche des services publics », il faut rappeler que la Constitution et le statut des agents de l'état ont confié au Roi l'organisation des services publics. Le retrait de la réserve ne restreindra pas les prérogatives de l'Exécutif pour autant que leur exercice ne soit pas discriminatoire.

Il va de soi qu'avec ou sans réserve l'administration peut, pour chaque fonction, déterminer les aptitudes, tant physiques qu'intellectuelles, exigées des candidats qu'elle recrute. Le texte de la convention ne s'oppose pas à cette interprétation généralement donnée à son article 3, par les pays qui l'ont ratifiée. »

A titre d'exemple, il va de soi que ne constituent pas une « discrimination », des dispositions légales ou réglementaires prises en faveur de l'état de maternité de la femme.

Il en est de même des dispositions prévoyant dans l'administration pénitentiaire, que les gardiens de prison sont du même sexe que les détenus.

Il a été demandé si, par contre, ne constitue pas une « discrimination injustifiée » la situation légale actuelle qui fixe un âge différent pour la femme ou l'homme, notamment

o.m. inzake pensioengerechtigheid; naar het oordeel van sommige vertegenwoordigers van vrouwenorganisaties is dit immers een « discriminatie die niet meer gerechtvaardigd is ».

**

Uw Commissie deelt de mening van de Consultatieve Commissie voor de status van de vrouw, die tot de volgende slotsom is gekomen :

« Uit dit alles blijkt dat het gemaakte voorbehoud slechts steunt op een traditie die voorbijgestreefd is en ingaat tegen de evolutie van de rechtspraak en van de wetgeving. »

**

Tot besluit meent uw Commissie dat

1. het voorbehoud in het tweede lid kan worden ingetrokken;

2. het verdrag van 31 maart 1953 zich niet verzet tegen het feit dat een wet of een koninklijk besluit een onderscheid invoert, dat evenwel moet steunen op objectieve, redelijke en precieze motieven zoals hierboven is uiteengezet.

Wat betreft de procedure tot intrekking van het gemaakte voorbehoud is het zo dat deze, krachtens artikel 68 van de Grondwet, wezenlijk tot de bevoegdheid van de Uitvoerende Macht behoort.

Het is de Uitvoerende Macht welke dient te beslissen over de intrekking van het voorbehoud en van die intrekking kennis dient te geven.

Dit neemt echter niet weg dat het Parlement altijd het recht bezit daarover zijn mening aan de Regering te doen kennen; het spreekt van zelf dat een advies van de Senaat, zeker als het eenparig is tot stand gekomen, door de Regering ernstig in overweging moet worden genomen.

Dat is de bedoeling van het ontwerp van resolutie, dat bij eenparigheid van de 14 aanwezige leden is aangenomen.

Dit verslag is met dezelfde eenparigheid goedgekeurd.

De Verslaggever,
P. DE STEXHE.

De Voorzitter,
P. HARMEL.

pour l'âge de la pension. De l'avis de représentants qualifiés des associations féminines, il résulte qu'il s'agit, en ce cas, d'une « discrimination » qui ne se justifie plus.

**

Votre Commission partage l'avis de la Commission Consultative de la condition de la femme qui conclut :

« La réserve se fonde sur une tradition dépassée, devenue contraire tant à l'opinion publique et aux mœurs, qu'à l'évolution jurisprudentielle et législative, nationale et internationale. »

**

En conclusion, votre Commission estime que

1. la réserve énoncée à l'alinéa 2 peut être retirée;

2. la convention du 31 mars 1953 n'interdit nullement que la loi ou un arrêté royal établissent des différenciations basées sur une justification objective, raisonnable et précise, telles que ces notions ont été rappelées ci-dessus.

Quant à la procédure à suivre pour le retrait de la réserve en cause, on sait qu'en vertu de l'article 68 de la Constitution la matière relève essentiellement de la compétence du pouvoir exécutif.

C'est au pouvoir exécutif qu'incombe la décision sur le retrait de la réserve et la notification de ce retrait.

Il n'empêche cependant que le Parlement a toujours le droit de donner son avis au Gouvernement : il va de soi qu'un avis du Sénat, surtout lorsqu'il est donné à l'unanimité, doit être pris en sérieuse considération par le Gouvernement.

Tel est l'objectif poursuivi par le projet de résolution, adopté à l'unanimité des 14 membres présents.

Le présent rapport a été approuvé à la même unanimité.

Le Rapporteur,
P. DE STEXHE.

Le Président,
P. HARMEL.

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

De Senaat verzoekt de Uitvoerende Macht het voorbehoud in te trekken dat zij op 22 mei 1964 gemaakt heeft bij de toetreding van België tot het Verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw, gesloten te New York op 31 maart 1953, behalve wat betreft de uitoefening van de koninklijke macht en van het ambt van Regent.

PROPOSITION DE RESOLUTION

Le Sénat invite le pouvoir exécutif à retirer les réserves qu'il a formulées le 22 mai 1964 en apportant l'adhésion de la Belgique à la Convention sur les droits politiques de la femme, conclue à New York le 31 mars 1953, sauf en ce qui concerne l'exercice des pouvoirs royaux et les fonctions de la régence.

BIJLAGE

ANNEXE

Adviezen van de ministeriële departementen in februari 1975 medegedeeld door de Staatssecretaris van het Openbaar Ambt

Diensten van de Eerste Minister.

Intrekking van het voorbehoud.

De Dienst voor de Programmatie van het Wetenschapsbeleid maakt voorbehoud voor beroepen en diensten waar zware en lange prestaties moeten worden geleverd.

Economische Zaken.

Handhaving van het voorbehoud.

a) Administratie van het Mijnwezen.

Werken bedoeld door het koninklijk besluit van 24 oktober 1967 betreffende de ondergrondse en gevaarlijke arbeid.

b) Ambt van mijnningenieur.

Wegens de lichamelijke gevaren.

c) Dienst maten en gewichten.

Betrekking van werkman-justeerder, wegens de zware lichamelijke inspanning die vereist is.

Algemene opmerking.

De intrekking van het voorbehoud zou leiden tot de opheffing van de bestaande bepalingen.

Er zij op gewezen dat, in de Administratie van de Nijverheid, mannelijke kandidaten uitgesloten worden van de betrekking van laboratoriumhulp en -assistent.

Buitenlandse Zaken.

Intrekking van het voorbehoud.

De enige discriminatie ten aanzien van de vrouwen, die in het personeelsstatuut van het ministerie voorkwam en erin bestond dat gehuwde vrouwen niet mochten deelnemen aan de examens voor de toelating tot de stage in de carrière van de buitenlandse dienst, is opgeheven bij koninklijk besluit van 13 april 1973.

Landbouw.

Intrekking van het voorbehoud.

Parastatalen.

a) Nationale Dienst voor de Afzet van Land- en Tuinbouwprodukten.

Intrekking van het voorbehoud.

Avis des départements ministériels communiqués en février 1975 par le Secrétaire d'Etat à la Fonction publique

Services du Premier Ministre.

Levée de la réserve.

Le Service de Programmation de la Politique scientifique émet des restrictions quant aux emplois de métiers et de services à prestations lourdes ou prolongées.

Affaires économiques.

Maintien de la réserve.

a) Administration des Mines.

Travaux visés par l'arrêté royal du 24 octobre 1967 relatif aux travaux souterrains et dangereux.

b) Fonctions d'ingénieur des mines.

Vu les risques physiques.

c) Service des Poids et Mesures.

Fonctions d'ouvrier-rajuteur vu les grands efforts physiques exigés.

Remarque générale.

La levée de la réserve entraînerait l'abrogation des dispositions existantes.

Il est à signaler qu'à l'Administration de l'Industrie, les candidats masculins sont exclus des emplois d'aide et d'assistant de laboratoire.

Affaires étrangères.

Levée de la réserve.

L'unique mesure discriminatoire à l'égard des femmes, qui figurait au statut des agents du ministère interdisant aux femmes mariées de participer au concours d'admission au stage de la carrière du service extérieur, a été supprimée par l'arrêté royal du 13 avril 1973.

Agriculture.

Levée de la réserve.

Parastataux.

a) Office national des débouchés agricoles et horticoles.

Levée de la réserve.

b) Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet.

Intrekking van het voorbehoud.

c) Nationale Landmaatschappij.

Intrekking van het voorbehoud.

d) Nationale Zuiveldienst.

Handhaving van het voorbehoud voor het laden en lossen en voor repressieve opdrachten.

Verkeerswezen.

Het departement past de bepalingen toe van de arbeidswet van 16 maart 1971 en van het koninklijk besluit van 24 december 1968 tot vaststelling van de maatregelen ter uitvoering van het koninklijk besluit nr. 40 van 24 oktober 1967 betreffende de vrouwenarbeid (art. 36).

Dit geldt voor zware arbeid en nachtarbeid. De intrekking van het voorbehoud zou nadelig zijn, omdat de bescherming van de vrouwelijke werknemer zou komen te vervallen. De vrouwen zouden daardoor niet beter geschikt worden voor zwaar werk.

Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen.

De N.M.B.S. spreekt zich uit voor de handhaving van het voorbehoud, daar sommige betrekkingen bij de Spoorwegen niet aan vrouwen kunnen worden opgedragen als gevolg van bijzondere vereisten.

Ontwikkelingssamenwerking.

Intrekking van het voorbehoud.

Landsverdediging.

Handhaving van het voorbehoud.

Het voorbehoud wordt toegepast bij de aanwerving van vrouwelijke vrijwilligers voor de krijgsmacht ten einde de vrouwen te weren uit strijdende opdrachten.

Streekeconomie (Nederlandse en Franse sector).

Intrekking van het voorbehoud.

Nationale Opvoeding (Franse sector).

Intrekking van het voorbehoud, behalve wat de bescherming van de moeder betreft.

Nationale Opvoeding (Nederlandse sector).

Intrekking van het voorbehoud.

b) Institut national de Crédit agricole.

Levée de la réserve.

c) Société nationale terrienne.

Levée de la réserve.

d) Office national du Lait.

Maintien de la réserve pour les travaux de manutention et les missions répressives.

Communications.

Le département applique les dispositions de la loi du 16 mars 1971 sur le travail et de l'arrêté royal du 24 décembre 1968 fixant les mesures d'exécution de l'arrêté royal n° 40 du 24 octobre 1967 sur le travail des femmes (art. 36).

Sont visés les travaux lourds et nocturnes. La levée de la réserve serait préjudiciable, car elle supprimerait toute protection de la travailleuse. Les femmes n'en seraient pas plus aptes au travail lourd.

Société nationale des Chemins de fer belges.

La S.N.C.B. se prononce pour le maintien de la réserve, certains emplois ferroviaires ne pouvant être confiés à des femmes par suite de sujétions particulières.

Coopération au développement.

Levée de la réserve.

Défense nationale.

Maintien de la réserve.

Il est fait application de la réserve lors du recrutement des volontaires féminins des forces armées, en vue d'écarter les femmes des missions combattantes.

Economie régionale (secteurs français et néerlandais).

Levée de la réserve.

Education nationale (secteur français).

Levée de la réserve, sauf en ce qui concerne la protection de la maternité.

Education nationale (secteur néerlandais).

Levée de la réserve.

Arbeid en Tewerkstelling.

Intrekking van het voorbehoud.

Financiën.

Het probleem wordt geregeld bij koninklijk besluit van 4 augustus 1967 betreffende de voorwaarden inzake toelating tot bepaalde ambten van het Ministerie van Financiën (*Belgisch Staatsblad* van 31 augustus 1967), gewijzigd bij koninklijk besluit van 24 september 1971. Er bestaat geen discriminatie want het koninklijk besluit van 21 september 1967 (*Belgisch Staatsblad* van 19 oktober 1967) sluit ook de mannen uit van bepaalde andere ambten. Doel is de meest geschikte titularis te hebben voor de aard van de taak en de uitoefening ervan.

*Voorbeelden.**a) Bestuur der Douanen en Accijnzen.*

De betrekkingen van douane- en accijnsbeambte zijn voorbehouden aan mannen, daar dag- en nachtarbeid moet worden verricht voor de opsporing van de smokkelarij, aan de grenzen, in de internationale stations, in de havens en opslagplaatsen.

Dit geldt ook voor de betrekkingen van opsteller en voor de bevorderingsgraden, waar het om soortgelijke taken kan gaan.

Een koninklijk besluit van 4 augustus 1967 heeft de draagwijdte van het voornoemde koninklijk besluit van 24 september 1971 evenwel beperkt en bepaald dat, wat de opstellers en de douane- en accijnsbeambten betreft, alleen de betrekkingen buiten de kantoren worden voorbehouden aan mannelijke gegadigden.

b) Bestuur van het kadaster.

De vrouwen worden uitgesloten als hulparbeiders omdat deze opmetingen op het terrein moeten doen die zware lichaamsarbeid vergen.

Parastale instellingen :

a) Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid.

Handhaving van het voorbehoud om functionele redenen.

b) Nationale Kas voor Beroepskrediet.

Handhaving van het voorbehoud voor de taken van hulparbeider.

c) Nationale Bank.

Handhaving van het voorbehoud voor het vervoer van geldswaardige papieren en de toelating tot het kader van het geschoold werklidenpersoneel, zolang er geen overeenkomstig vrouwelijk beroepsonderwijs wordt verstrekt.

Emploi et Travail.

Levée de la réserve.

Finances.

La question est réglée par l'arrêté royal du 4 août 1967 relatif aux conditions d'accès à certains emplois du Ministère des Finances (*Moniteur belge* du 31 août 1967), modifié par l'arrêté royal du 24 septembre 1971. Il n'existe aucune discrimination, car l'arrêté royal du 21 septembre 1967 (*Moniteur belge* du 19 octobre 1967) exclut de même les hommes de certains autres emplois. Le but poursuivi est d'adapter le titulaire à la nature de la mission et aux conditions de son exercice.

*Exemples.**a) Administration des douanes et accises.*

Les emplois d'agent des douanes et accises sont réservés à des éléments masculins, les fonctions comportant des prestations à toute heure, en vue du dépistage des fraudes, à la frontière, dans les gares internationales, dans les ports et entrepôts.

Il en va de même pour les emplois de rédacteur et grades de promotion, les missions pouvant être semblables.

Un arrêté royal du 4 août 1967 a toutefois restreint la portée de l'arrêté royal du 24 septembre 1971 précité, en prévoyant qu'en ce qui concerne les emplois de rédacteur et d'agent des douanes et accises, seuls les emplois dans les secteurs autres que celui des bureaux sont réservés aux candidats masculins.

b) Administration du cadastre.

Les femmes sont exclues des emplois de manœuvre, qui comportent des tâches de mesurage sur le terrain, particulièrement pénibles.

Parastataux :

a) Société nationale de Crédit à l'Industrie.

Maintien de la réserve pour des raisons fonctionnelles.

b) Caisse nationale de Crédit professionnel.

Maintien de la réserve pour les tâches de manœuvre.

c) Banque nationale.

Maintien de la réserve en ce qui concerne le transport de valeurs ainsi que l'accès aux grades de la carrière du personnel ouvrier qualifié tant qu'il n'y aura pas d'enseignement professionnel féminin correspondant.

Binnenlandse Zaken.

De intrekking van het voorbehoud zou moeilijkheden opleveren in de Civiele Bescherming en in de gemeenten voor de politiekorpsen en de brandweer.

Het probleem kan evenwel met enige soepelheid worden opgelost. Zo kan, vrouwelijk hulppolitiepersoneel worden belast met taken in het raam van de hulpverlening.

De overheid moet de kandidaten echter vrij kunnen blijven beoordelen.

Tot besluit spreekt de Minister van Binnenlandse Zaken zich uit voor een meer beperkende formulering van het voorbehoud, waarbij mogelijke willekeur wordt uitgesloten.

Justitie.

Intrekking van het voorbehoud.

Opmerking.

Het koninklijk besluit van 20 augustus 1969 betreffende de voorwaarden inzake toelating tot bepaalde betrekkingen bij het Ministerie van Justitie, bepaalt in artikel 1, eerste lid, dat in het Bestuur der strafinrichtingen en bij de Dienst der Jeugdbescherming het toezichtspersoneel en het opvoedend personeel van hetzelfde geslacht moeten zijn als de gedetineerden en de minderjarigen.

Sociale Voorzorg.

Intrekking van het voorbehoud.

De nog bestaande beperkingen zijn ingegeven door het streven om de vrouw tegen bepaalde lichamelijke en morele gevaren te beschermen.

Voor sommige functies in de ponsdiensten, daarentegen, komen alleen vrouwen in aanmerking.

Hetzelfde geldt voor de parastatalen.

Posterijen, telegrafie en telefonie.

Handhaving van het voorbehoud.

De verbodsbepalingen inzake nachtarbeid zijn in ruime mate versoepeld.

In feite zijn de afwijkingen vrij zeldzaam geworden.

Volksgesondheid.

Intrekking van het voorbehoud.

Opmerking :

Voor bepaalde betrekkingen is er bij de vrouwen geen belangstelling. Dit is het geval voor het verzorgend en para-

Intérieur.

La levée de la réserve entraînerait des difficultés dans le secteur de la Protection civile et dans celui des communes, en ce qui concerne les corps de police et de pompiers.

Des solutions peuvent cependant être trouvées moyennant une certaine souplesse d'adaptation. Ainsi, les auxiliaires féminines de police, affectées à des tâches en rapport avec l'assistance.

Le pouvoir public doit cependant rester libre d'apprécier les candidatures.

En conclusion, le Ministère de l'Intérieur se prononce pour une formulation plus restrictive de la réserve, excluant toute possibilité d'arbitraire.

Justice.

Levée de la réserve.

Remarque :

L'arrêté royal du 20 août 1969 relatif aux conditions d'accès à certains emplois du Ministère de la Justice prévoit en son article 1er, alinéa 1er, qu'à l'Administration pénitentiaire et à l'Office de la protection de la jeunesse, le personnel de surveillance et le personnel éducatif doivent être du même sexe que les mineurs et détenus.

Prévoyance sociale.

Levée de la réserve.

Les limitations qui subsistent au département répondent à un souci de protection de certains risques physiques et moraux.

Il existe par contre des recrutements réservés aux femmes, en ce qui concerne certaines fonctions des services mécanographiques.

Il en va de même pour les parastataux.

Postes, télégraphes et téléphones.

Maintien de la réserve.

Il est à remarquer que l'interdiction visant le travail de nuit a été largement réduite.

En fait, les dérogations sont devenues rares.

Santé publique.

Levée de la réserve.

Remarque :

Certaines fonctions ne sont pas sollicitées par les femmes. C'est le cas du personnel soignant et paramédical des établis-

medisch personeel in de Rijksinrichtingen voor geesteszieken, waar alleen mannen geïnterneerd zijn.

Parastatalen.

a) Nationaal Werk voor Kinderwelzijn.

Intrekking van het voorbehoud.

b) Nationaal Werk voor Oorlogsinvaliden.

Intrekking van het voorbehoud.

c) Nationaal Werk voor Oudstrijders en Oorlogsslachtoffers.

Intrekking van het voorbehoud.

d) Vast bureau van de nationale werken voor oorlogsgetroffenen.

Intrekking van het voorbehoud.

e) Nationale maatschappij der waterleidingen.

Overeenkomstig artikel 36 van de arbeidswet van 16 maart 1971 en artikel 1, tweede en vierde lid, van het koninklijk besluit van 24 december 1968 tot vaststelling van de maatregelen ter uitvoering van het koninklijk besluit nr. 40, van 24 oktober 1967 betreffende de vrouwenarbeid, zijn de betrekkingen van halfgeschoolde werkmans B, geschoolde werkmans B, geselecteerde werkmans A en autobestuurder-mechanici voorbehouden voor mannelijke kandidaten (grondwerken — nachtwacht — laden en lossen van stukken van meer dan 27 kg).

Deze regeling berust op het verdrag betreffende de politieke rechten van de vrouw, gesloten te New York op 31 maart 1953 en goedgekeurd bij de wet van 19 maart 1964.

Openbare Werken.

Intrekking van het voorbehoud, behalve voor wat betreft de bescherming van de moeder.

Opmerking :

De administratieve gezondheidsdienst heeft vastgesteld dat vele mannelijke werklieden ongeschikt zijn om zware arbeid te verrichten of arbeid waarbij zij aan weer en wind blootgesteld zijn.

sements de l'Etat pour malades mentaux hébergeant exclusivement des internés masculins.

Parastataux.

a) Œuvre nationale de l'Enfance.

Levée de la réserve.

b) Œuvre nationale des Invalides de la Guerre.

Levée de la réserve.

c) Œuvre nationale des Anciens Combattants et Victimes de la Guerre.

Levée de la réserve.

d) Bureau permanent des œuvres nationales des victimes de la guerre.

Levée de la réserve.

e) Société nationale des distributions d'eau.

En application de l'article 36 de la loi sur le travail du 16 mars 1971 et l'article 1er, alinéa 2 et 4 de l'arrêté royal du 24 décembre 1968 fixant les mesures d'exécution de l'arrêté royal n° 40 du 24 octobre 1967 sur le travail des femmes, les emplois d'ouvrier semi-qualifié B, ouvrier qualifié B, ouvrier sélectionné A et de chauffeur-mécanicien sont réservés aux candidats masculins (travaux de terrassement — gardes de nuit — manutention de pièces dont le poids excède 27 kg).

Cette législation est inspirée de la convention sur les droits politiques de la femme, conclue à New York le 31 mars 1953 et approuvée par la loi belge du 19 mars 1964.

Travaux publics.

Levée de la réserve, sauf en ce qui concerne la protection de la maternité.

Remarque :

Parmi le personnel ouvrier masculin, de nombreux cas d'invalidité sont constatés par le Service de santé administratif pour les tâches lourdes ou exposant à des intempéries.